



Reader Buitengebied Amersfoort-West

Overgangsgebieden in transitie
naar iconische cultuurlandschappen

MOOI NL



Inhoudsopgave

Inleiding	4
Studiegebied Amersfoort - West	6
Ruimtelijke waarden	8
Dynamiek en opgaven	10
Concept 1 De nieuwe warande	14
Concept 2 Langs lange linten	18
Concept 3 Gradiënten & flanken	22
Integraal concept Amersfoort West - 'linten over flanken'	26
Bijlagen	35

Inleiding

Deze reader is onderdeel van de Handreiking Iconisch Landelijk Gebied van het programma MooiNL van het Ministerie van BZK. In dit document is het ontwerp onderzoek samengevat voor studiegebied Buitengebied Amersfoort-West in het Nationaal Park Utrechtse Heuvelrug. Het vormt een bijlage van de uitgangspunten en aanbevelingen die in de Handreiking zijn uitgewerkt. Voor een correct begrip van de inhoud en betekenis van deze reader wordt dringend aanbevolen om ook de Handreiking zelf te bekijken, de documenten kunnen niet los van elkaar worden gezien.

In drie studiegebieden is ontwerp onderzoek gedaan om te komen tot inrichtingsconcepten voor de overgangsgebieden tussen Nationale Parken en het landelijk gebied. Er is gezocht naar concrete, integrale oplossingen die het versterken van de biodiversiteit combineren met andere vormen van landgebruik van deze overgangsgebieden en transitie in gang zetten. Vanuit de uitkomsten van het ontwerp onderzoek en de gebiedsateliers zijn de inrichtingsconcepten en maatregelen ontwikkeld die in de Handreiking zijn gepresenteerd. De uitkomsten van het ontwerp onderzoek zijn daarmee breder toepasbaar gemaakt.

Desalniettemin is de inhoud van deze reader geen concrete gebiedsvisie of inrichtingsplan. Het is bedoeld te inspireren en te helpen bij ruimtelijke processen en visies die uiteindelijk door de gebieden zelf worden uitgevoerd. Aan de inhoud van de reader kunnen daarom geen rechten worden ontleend.

Proces en aanpak

Als basis voor het ontwerpend onderzoek is een Kader Waarden en Dynamiek opgesteld. Dit is een tastbare, concrete kaartenset met twee kaartbeelden: ruimtelijke waarden en ruimtelijke dynamiek.

Het kaartbeeld ruimtelijke waarden toont de belangrijkste ruimtelijke structuren, plekken en objecten (landschap en erfgoed) die het studiegebied haar onderscheidende kwaliteiten geven (gebruikswaarde, herkomstwaarde, toekomstwaarde).

Het kaartbeeld ruimtelijke dynamiek toont de belangrijkste boven- en ondergrondse ruimtelijke veranderingen in het gebied die op (middel)lange termijn te verwachten zijn. Denk aan woningbouw, energietransitie, mobiliteit, klimaatadaptatie, etc. Daarnaast zijn vanuit het principe 'bodem- en water leidend' de belangrijkste condities van waterhuishouding en bodemgesteldheid opgenomen.

Vervolgens is het proces met het gebied opgestart. Met de werkgroep is een excursie gedaan en zijn twee ateliers georganiseerd. Tijdens de excursie werden de kwaliteiten van het gebied zichtbaar en werd concreet waar opgaven liggen. In het eerste atelier is vervolgens gezamenlijk gereflecteerd op de kaarten uit het Kader Waarden en Dynamiek, om te bepalen of de belangrijkste ruimtelijke kwaliteiten en dynamiek / opgaven voldoende in beeld zijn. Aansluitend is een brainstorm gedaan met referentiebeelden om eerste aanzetten te maken voor mogelijke concepten en toekomstperspectieven per gebied. Deze brainstorm is daarnaast gevoed met drie schetsmatige inrichtingsconcepten per studiegebied.

Tijdens het tweede atelier zijn de drie inrichtingsconcepten per studiegebied verder uitgewerkt en geconcretiseerd in inrichtingsmaatregelen (bouwstenen). De drie concepten uit de eerste stap zijn uitgewerkt in inrichtingsmaatregelen. Hierin is de verbinding met het landschap en condities van bodem en water gelegd. Dit is vormgegeven door een grote representatieve landschapsdoorsnede door het gebied te tekenen. Waarin bodem en watercondities, hoogteligging, overgangen en het landschap in zijn geïllustreerd. In de ateliers is geëxperimenteerd met een logische plaatsing van inrichtingsmaatregelen op de doorsnede. Daarbij is ook gekeken naar waardevolle combinaties van maatregelen (multifunctionaliteit) en of de maatregelen op korte of lange termijn gerealiseerd kunnen worden.

Resultaat

Het resultaat van het proces met de studiegebieden en de ateliers is voor elk gebied verder uitgewerkt in inrichtingsconcepten. Deze zijn in de Handreiking geabstraheerd tot archetypische inrichtingsconcepten (H 5. van de Handreiking) en inrichtingsmaatregelen (H 6. van de Handreiking). Vervolgens is een laatste verdiepende stap gezet ter afronding van het ontwerpend onderzoek. Dit betreft een abstracte combinatieplaat die een mogelijk perspectief voor het studiegebied laat zien. Gekoppeld aan de eerder ontwikkelde inrichtingsmaatregelen.

Zoals eerder vermeld is de inhoud van deze reader geen concrete gebiedsvisie of inrichtingsplan. Het is bedoeld te inspireren en te helpen bij ruimtelijke processen en visies die uiteindelijk door de gebieden zelf worden uitgevoerd. Aan de inhoud van de reader kunnen daarom geen rechten worden ontleend.

Studiegebied Amersfoort - West



Context en kenschets

Het gebied Amersfoort West betreft het landelijke gebied direct grenzend aan de bebouwing van de wijken Schothorst en Hoogland. Het studiegebied ligt op de flanken van de Utrechtse Heuvelrug en wordt globaal begrensd door de rivier de Eem en Bunschoterstraat. Ruimtelijk heeft het gebied duidelijke relaties met het veenweidegebied in het noorden (Eemland) en de open flanken van de Heuvelrug in het zuid-westen. Deze zones verbinden het studiegebied op korte afstand met het Nationaal Park Utrechtse Heuvelrug: een groot bosgebied, gelegen op een stuwwal. Deze natuurkern is niet aangewezen als Natura2000 gebied maar omvat wel verschillende habitats van 'Europese statuur'.

Het karakter van het studiegebied is tamelijk kleinschalig met houtwallen, lanen, singels en een mozaïekverkeveling. Dit sluit aan op het landgoed Coelhorst wat in het gebied en langs de Eem ligt. De bodem is zandig en gaat richting de Eem en het noorden over naar veen. Het studiegebied is agrarisch in gebruik en voor kleinschalig wonen, maar de agrarische functie verdwijnt / verschuift geleidelijk. Als overgangsgebied naar de Heuvelrug en de stad is het gebied populair bij recreanten en stadsbewoners.



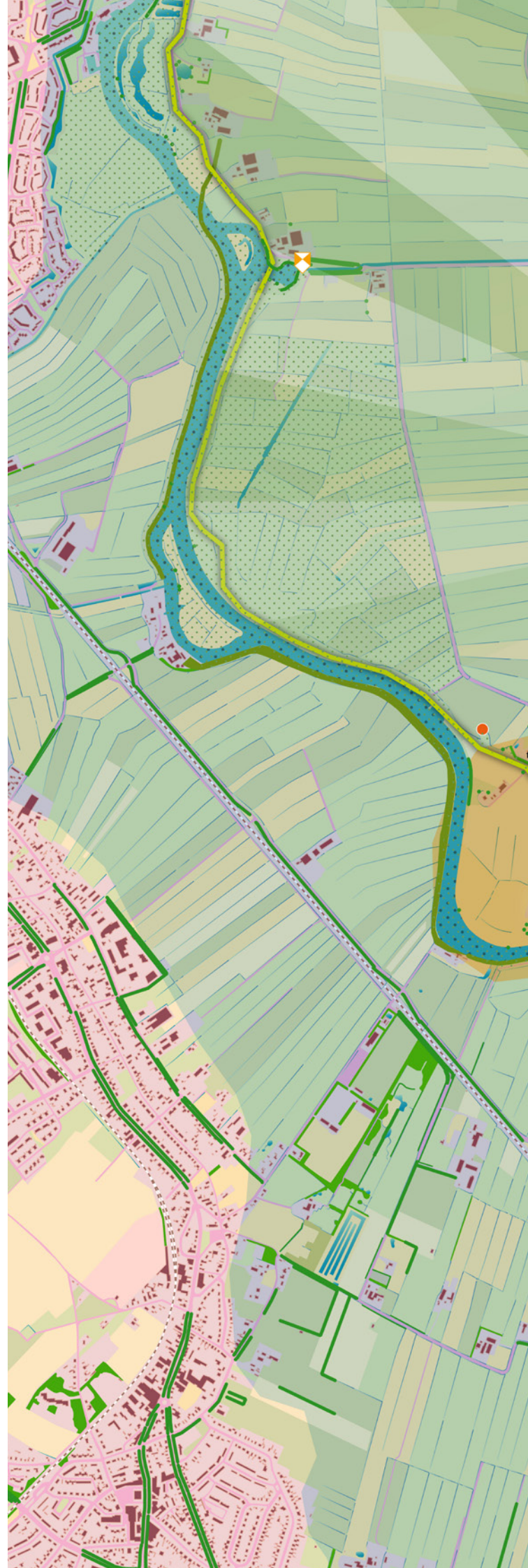


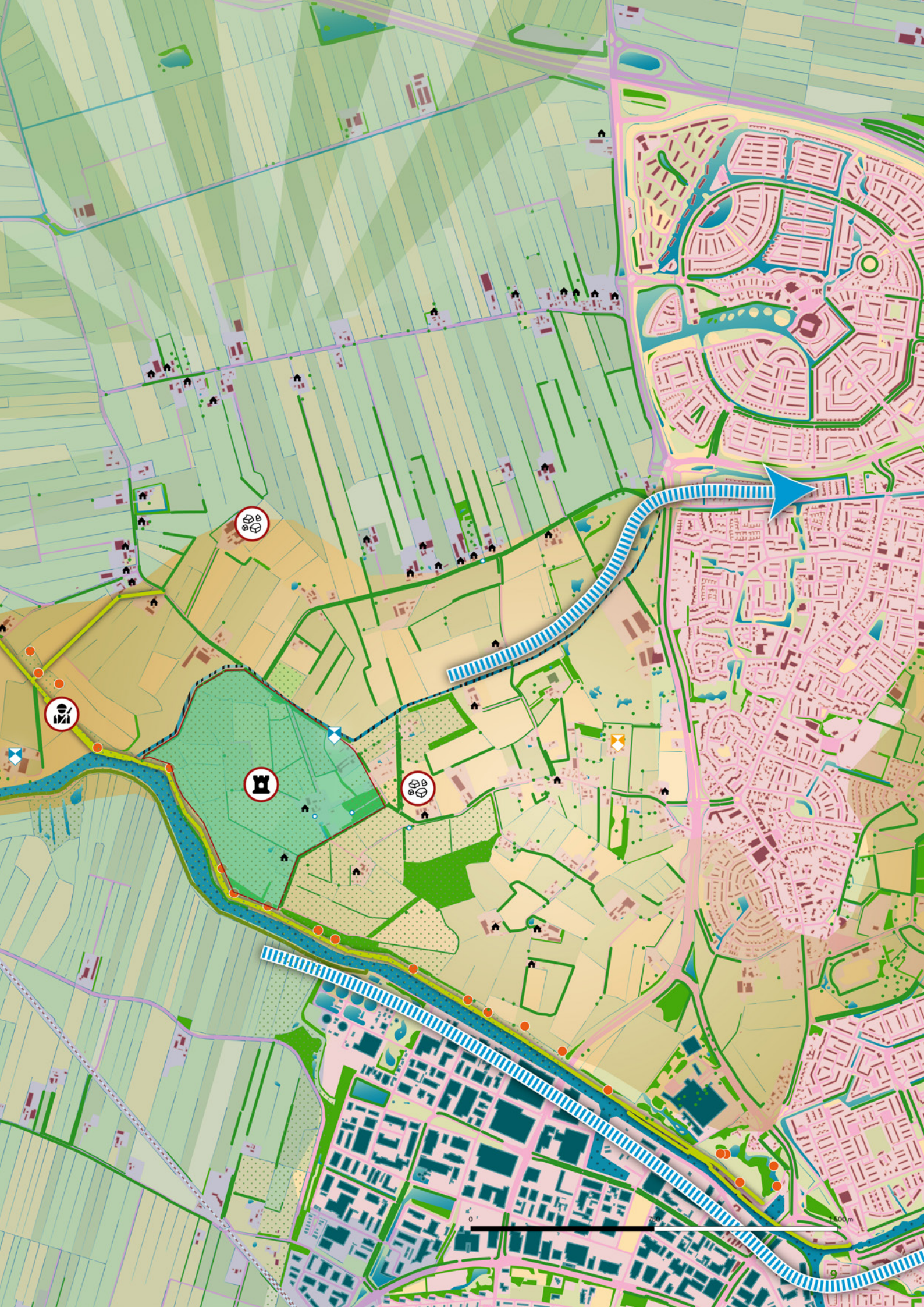
Ruimtelijke waarden

- Het centrum van het studiegebied als kleinschalig landschap met houtwallen, lanen en bosschages en het bestaande landgoed Coelhorst.
- De Eem en Male Wetering als ruimtelijke en hydrologische dragers. De Eem is nu een ingesnoerde rivier maar heeft wel z'n eigen 'interglaciaal' en was belangrijk voor de vorming van het landschap
- Lange linten als verbindingen van het studiegebied met de omgeving. Soms bebouwd, soms als landschappelijk lint.
- Oude boerderijen en monumenten in een kleinschalig en groen landschap.
- Waardevol uitloopgebied voor de stedelijke bewoner.
- Gebied met archeologische waarden.
- Deels nog zichtbaar systeem van de Grebbelinie met dijken en relicten.
- Zichtbare contrastrijke overgangen vanuit het studiegebied richting de beboste Heuvelrug (zuiden), de open veenweide (noorden) en de stad (westen). De natte flanken van de heuvelrug tonen zich nu alleen heel subtiel door zeldzame kwelindicatoren in sommige slootjes.

Legenda

-  Rijksmonument
-  Waardevol pand/complex
-  Gemeente monument
-  Bestaand landgoed
-  Archeologisch waardevol gebied
-  Grebbelinie
-  Eem: belangrijke blauwe structuur in het landschap
-  Blauwe verbinding met stedelijk gebied
-  Wetering
-  Bomenlanen
-  Rivierdijk
-  Liniedijk
-  Kazemat/bunker
-  Natuurnetwerk Nederland (NNN)
-  Hollandveen ontginningen
-  Kampontginningen
-  Gebieden met een grote openheid



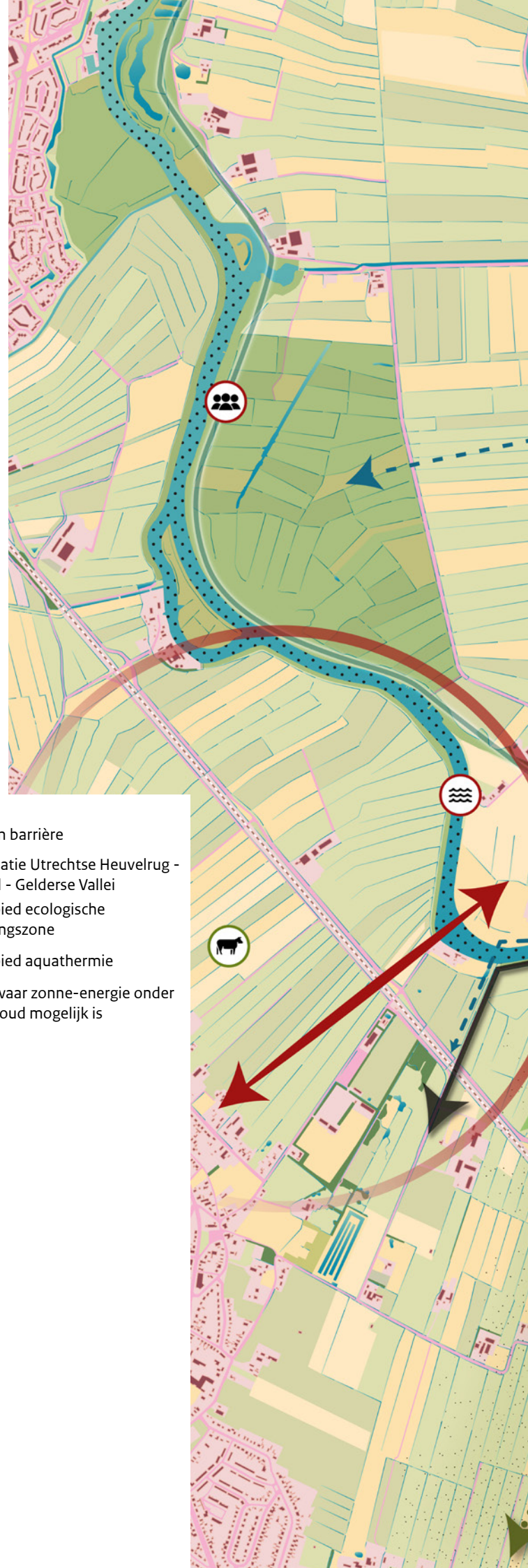


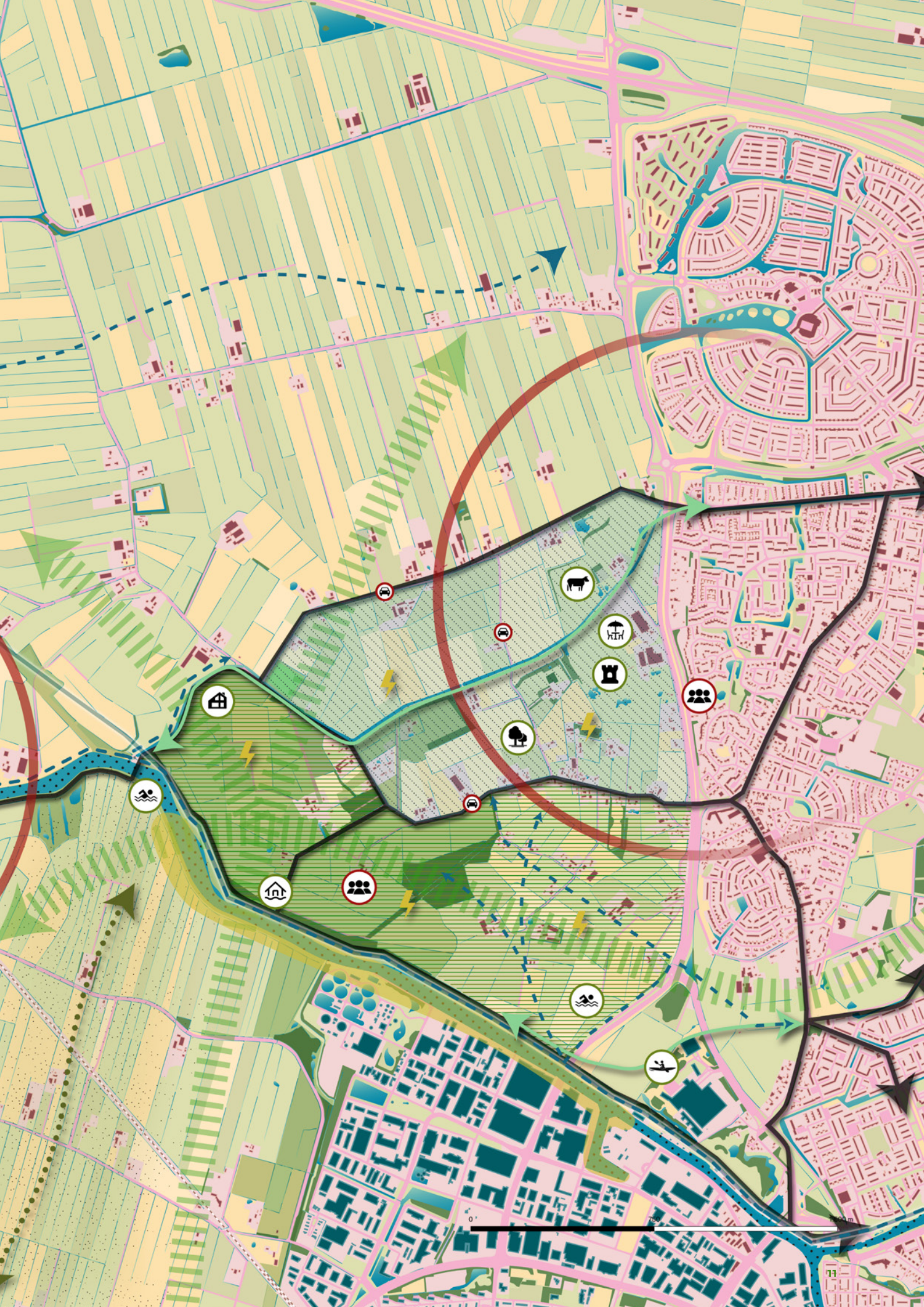
Dynamiek en opgaven

- Robuuste ecologische verbindingen, tussen de heuvelrug en de flanken, richting Eemland en langs de Eem.
- Hydrologisch systeemherstel om verdroging van de heuvelrug en bossen de voorkomen en voldoende water op de flanken vast te houden. En het tot expressie te laten komen in vochtige bossen, moerasjes en open water met bijzondere grondwaterkwaliteit.
- Transitie richting een meer natuurinclusieve landbouw grenzend aan het Nationaal Park.
- Stad-land-verbindingen uitbreiden en versterken om de toegankelijkheid van het landschap voor inwoners te verbeteren en het Nationaal Park te ontlasten. Onder meer langs de Eem, via Park Schothorst en vanuit de wijken.
- Recreatief netwerk verbeteren om de huidige frictie van recreatie met autoverkeer en landbouwverkeer weg te nemen en daarnaast het erfgoed (bv. Grebbelinie) en landschap toegankelijker te maken.
- Zachte overgangsgebieden ontwikkelen tussen de beboste Heuvelrug en het opener landelijk gebied, en tussen stad en land.
- Zoekgebied voor geschikt zwemwater.
- Opheffen barrière-werking van weg, spoor en Eem, voor zowel ecologische als recreatieve verbindingen.

Legenda

	Mogelijkheid landschapspark		Opheffen barrière
	Kans voor recreatief aanbod		Faunarelatie Utrechtse Heuvelrug - Eemland - Gelderse Vallei
	Natuurnetwerk Nederland (NNN)		Zoekgebied ecologische verbindingzone
	Waterlopen met waterberging, recreatie en natuurlijke oevers		Zoekgebied aquathermie
	Te hoge recreatiedruk		Gebied waar zonne-energie onder voorbehoud mogelijk is
	Onveilig gebruik van zwemwater		
	(Verkenning) realisatie zwemwater		
	Versterken agrotourisme in gebied		
	Nieuw landgoed (indicatief)		
	Zoekgebied korte vakanties		
	Zoekgebied waterfronts		
	Zoekgebied waterrecreatie		
	Zoekgebied dag- en verblijfsrecreatievoorzieningen		
	Nieuw groen ontwikkelen (indicatief)		
	Knelpunt verkeer op wegen		
	Stedelijke uitloop		
	Kans (recreatieve) verbinding		
	Recreatieve hoofdverbinding / Grebbelinie		
	Gewenste ecologische en recreatieve verbinding		
	Belangrijke verbinding door gebied		





Bodem en water sturend in Amersfoort-West: opmaat naar gebiedspecifieke inrichtingsconcepten

In dit blok wordt kort verkend wat het principe ‘bodem en water sturend’ voor Amersfoort-West zou kunnen betekenen. Er worden een aantal mogelijke denkrichtingen genoemd om de effecten op bodem, water, ecologie en landgebruik duidelijk te maken. Hoe hier vervolgens mee om wordt gegaan hangt af van het gekozen inrichtingsconcept van het gebied en het gebiedsproces. Hieronder leggen we uit wat de afwegingen zijn waarmee we tot de drie inrichtingsconcepten voor Amersfoort-West zijn gekomen.

Essentie van het systeem

In essentie spelen hier veel van dezelfde processen en kansrijke perspectieven als bij studiegebied Duivenvoorde. De duinen en strandwallen van Duivenvoorde zijn hier de flanken van de Utrechtse Heuvelrug en van de dekzandruggen ten westen van Amersfoort. Het gebied Amersfoort-West omvat daarbij wel meer droge stukken en minder veen. Een ander belangrijk extra element is de rivier de Eem. Deze biedt de mogelijkheid en opgave om (meer) water te bergen, naast het vasthouden van water binnendijs. Dit mede om het deels nogal versteende achterland (stad) te ontlasten in natte perioden.

Mogelijke denkrichtingen vanuit bodem, water en ecologie

Vloedmoerassen / de Eem

Percelen/gebiedsdelen worden weer bij het ‘winterbed’ van de Eem gevoegd. Bij het overschrijden van een bepaalde waterstand van de Eem stromen ze over en bergen daarmee wateroverschotten die meer stroomopwaarts schade zouden veroorzaken. De natuurinvulling hiervan bestaat uit moeraslanden van riet en grote zeggen, die kunnen overgaan naar ooibos. Het beheer kan heel extensief: het water stuurt. Voor de natuur zijn deze vloedmoerassen van grote betekenis, want ze komen weinig voor. Bosontwikkeling is langs de grote rivieren bijna nergens toegestaan vanwege het te krappe stroombed.

Half-agrarische invullingen van hetzelfde gebied zijn afhankelijk van de inundatiekarakteristiek: hoe vaak en hoe lang komt het water? Gebruik als hooilanden of extensieve begrazing lijken een optie. Bemesting is minder noodzakelijk vanwege de sedimentatie van voedingsstoffen uit het Eemwater.

Natte flanken, natte hooilanden, vertraagde afvoer

Deze mogelijkheden brengen het kostbare kwelwater in het gebied tot expressie, in het landschap en in de natuur. De waterpeilen zijn decimeters hoger dan nu en fluctueren met het weer. Gekoppeld hieraan zijn ook de grondwaterstanden veel hoger en blijft organische stof en veen, waar aanwezig, behouden. Onder hooilandbeheer (maaïen en afvoeren) komen soortenrijke en bloemrijke vegetaties tot ontwikkeling, afgewisseld met springlevende sloten en poelen. Dit kan in combinatie met extensieve nabeweiding.

Bij minder maaïen, in de herfst of winter, kunnen een bloemrijke ruigte of rietland tot ontwikkeling komen. Zonder beheer verschijnt struweel of bos, met open plekken waar het nat of extra begraasd is.

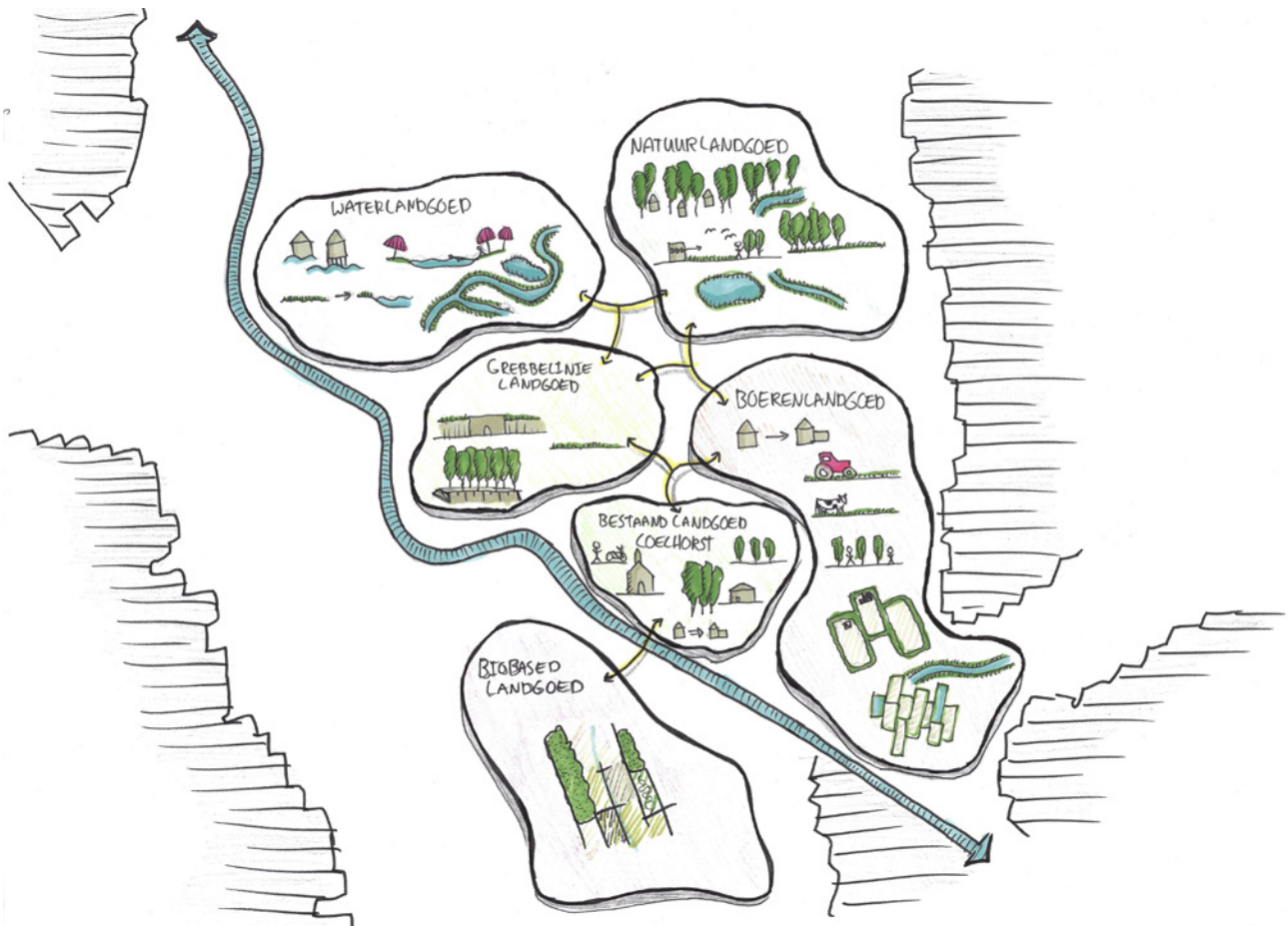


Concept 1 | De nieuwe warande

In dit concept wordt het bestaande landgoed Coelhorst als ontwerpaanleiding gebruikt. Het begrip 'landgoed' wordt als ruimtelijke en organisatorische entiteit ingezet om verschillende opgaven op een samenhangende manier een plek te geven. Dit gebeurt door verschillende nieuwe landgoederen te realiseren. Elk landgoed is een zelfvoorzienende eenheid met een eigen thema. Het landgoed specialiseert zich in één of meerdere aanverwante opgaven en past deze ruimtelijk in. Een waterlandgoed combineert berging met natuurlijke waterzuivering en waterrecreatie. Een boerenlandgoed is als een cluster van verschillende productievormen (agroforestry, voedselbossen, herenboeren, extensieve veehouderij) ingepast. Een houtlandgoed zorgt voor herbebossing in combinatie met de productie van biosbased bouwmaterialen. Een erfgoedlandgoed maakt de Grebbelinie beleefbaar en brengt historische elementen terug. Een natuurlandgoed fungeert als stilteplek binnen het actief gebruikte gebied. Een recreatief netwerk verbindt de landgoederen onderling en met de omgeving.

Referentiebeelden concept De nieuwe warande





Conceptkaart 'De nieuwe warande'

<-- Bronvermelding van links naar rechts, van boven naar beneden:

1. Transformatie erf (bron: Ziegler|Branderhorst)
2. Tiny houses (bron: EuroParcs)
3. Beleefbaar maken historische relictten (bron: Forten.nl)
4. Herenboeren Breda (bron: Except Integrated Sustainability)
5. Innovatieve landbouw (bron: Technavio)
6. Zonne-energie i.c.m. veeteelt (bron: Ajdin Kamber)
7. Pluktuin (bron: DaisyJanssenFotografie)
8. Bosbouw i.c.m. veeteelt (bron: University of New Hampshire)
9. Waterzuiveringspark (bron: Strootman)

Bouwstenen (functies, veranderingen, inrichtingsmaatregelen in het landschap)

0-5 jaar



10-20 jaar

>20 jaar

16



NP Utrechtse Heuvelrug

Flank

Eem

N221

Spoor

0 NAP

VEEN

KLEI

VEEN

ZAND

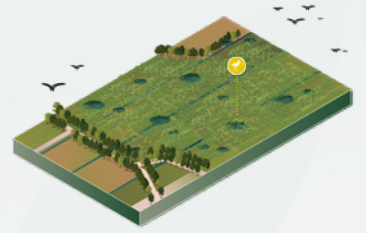
Inrichtingsmaatregelen van toepassing in dit concept (zie Hoofdstuk 6 voor nadere uitwerking per bouwsteen):

4. Waterlandgoed, zuivering en berging
12. Weidevogelgebied
16. Boerenlandgoed, natuurinclusieve landbouw
21. Productielandgoed biobased bouw materiaal i.c.m. bosaanplant
33. Recreatielandgoed (dagvoorzieningen en verblijfsrecreatie), i.c.m. bos en natuur
34. Nieuwe recreatieve voorzieningen (bv. horeca, nieuw paviljoen, winkel)
35. Nieuwe verdienmodellen op bestaand landgoed

35



12



16



34



21

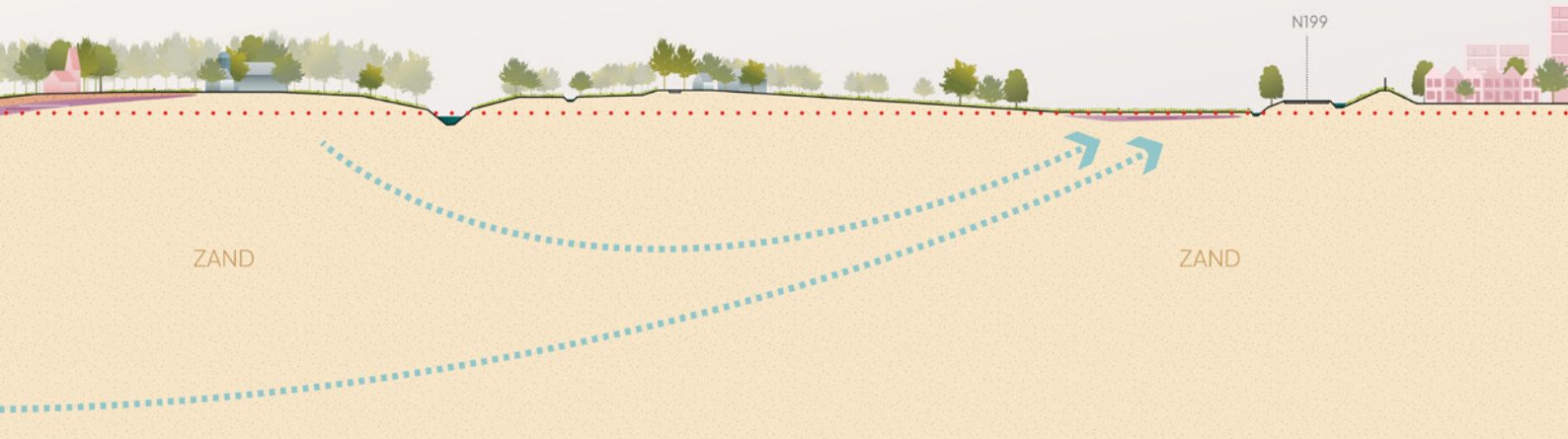
33



Coelhorst

Kampenlandschap

Stadsrand Amersfoort



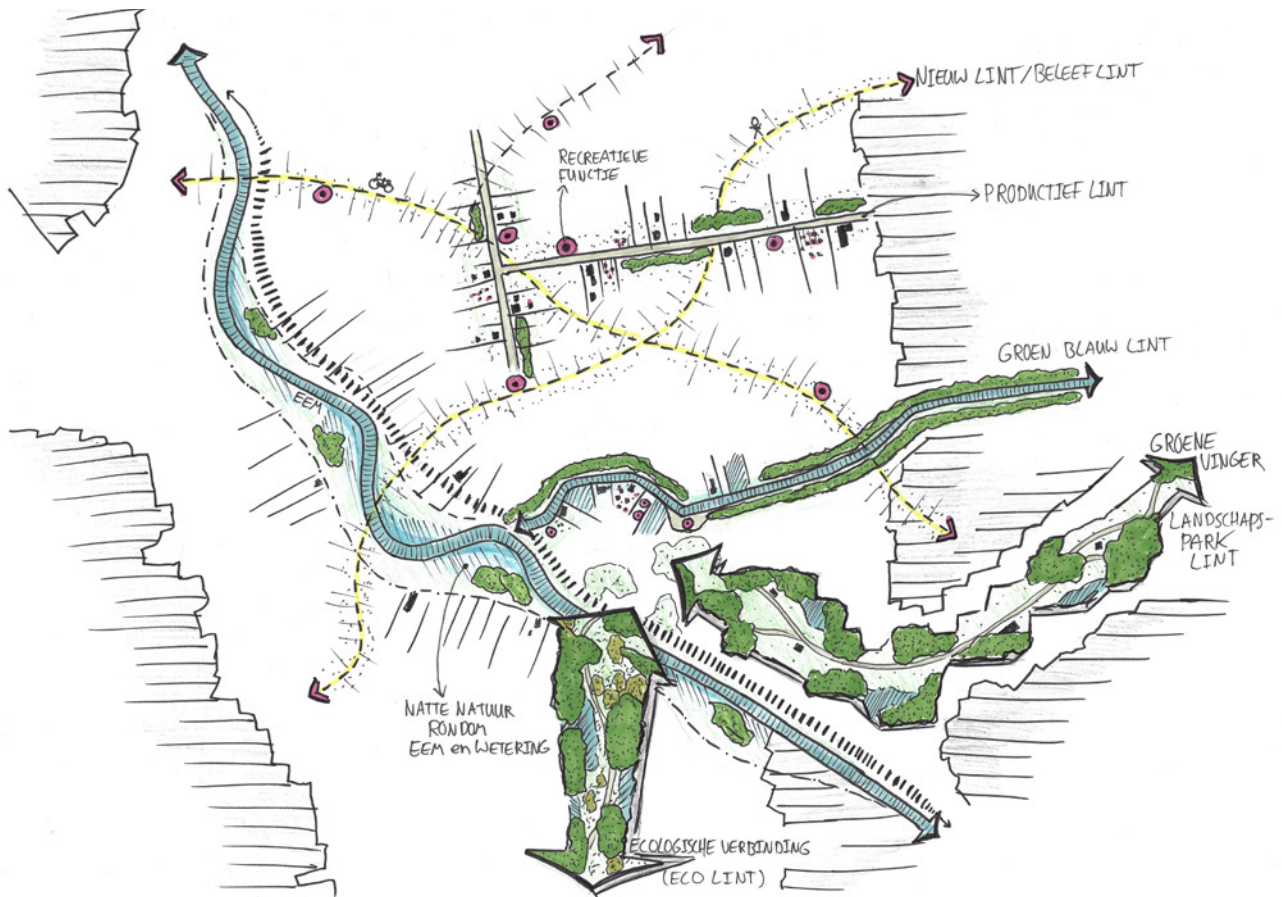
40. Lint langs watergang, i.c.m. beleving van relictien linielandschap

Concept 2 | Langs lange linten

Dit concept neemt de kenmerkende lange lijnen en verbindingen in het landschap als basis om structuur en samenhang te bieden voor de inpassing van allerlei opgaven en transformaties. Bestaande linten worden versterkt en nieuwe linten worden gerealiseerd. Elk lint heeft een eigen karakter en functie. Met behulp van deze linten worden er grote en lange ecologische verbindingen gemaakt, wordt het groene landelijk gebied beter verbonden met het nabijgelegen stedelijk gebied door routes en overbruggingen en wordt het gebied toegankelijk en gevarieerd. Nieuwe groenblauwe linten brengen water en natuur tot diep in de stad en vice versa en zorgen voor het vasthouden van water. Productieve linten vormen kettingen van boerderijen en natuurinclusieve productiesystemen. Beleeflinten en routes maken het gebied toegankelijker en ontsluiten het voor de recreant.

Referentiebeelden concept Langs lange linten





Conceptkaart ' Langs lange linten'

<-- Bronvermelding van links naar rechts, van boven naar beneden:

1. Voedselbos (bron: Aya Nature)
2. Boomgaard (bron: LTO noord)
3. Coulisselandschap (bron: maasheggenunesco.com)
4. Klompenpad (bron: Landschap Erfgoed Utrecht)
5. Landschapspark met recreatieve routes (bron: Arcadis)
6. Boerencamping (bron: EuroCampings.eu)
7. Voedselbos (bron: WUR)
8. Recreative routes (bron: West8)

Bouwstenen (functies, veranderingen, inrichtingsmaatregelen in het landschap)

0-5 jaar

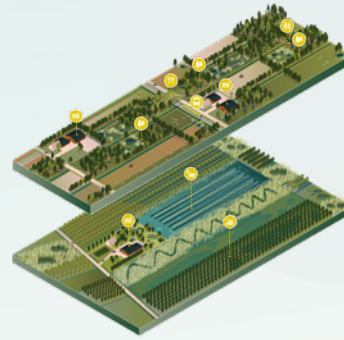
32
31



41



6
19

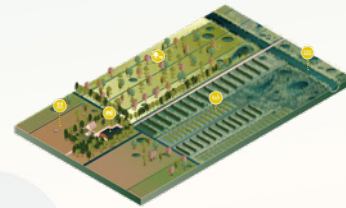


40



10-20 jaar

15

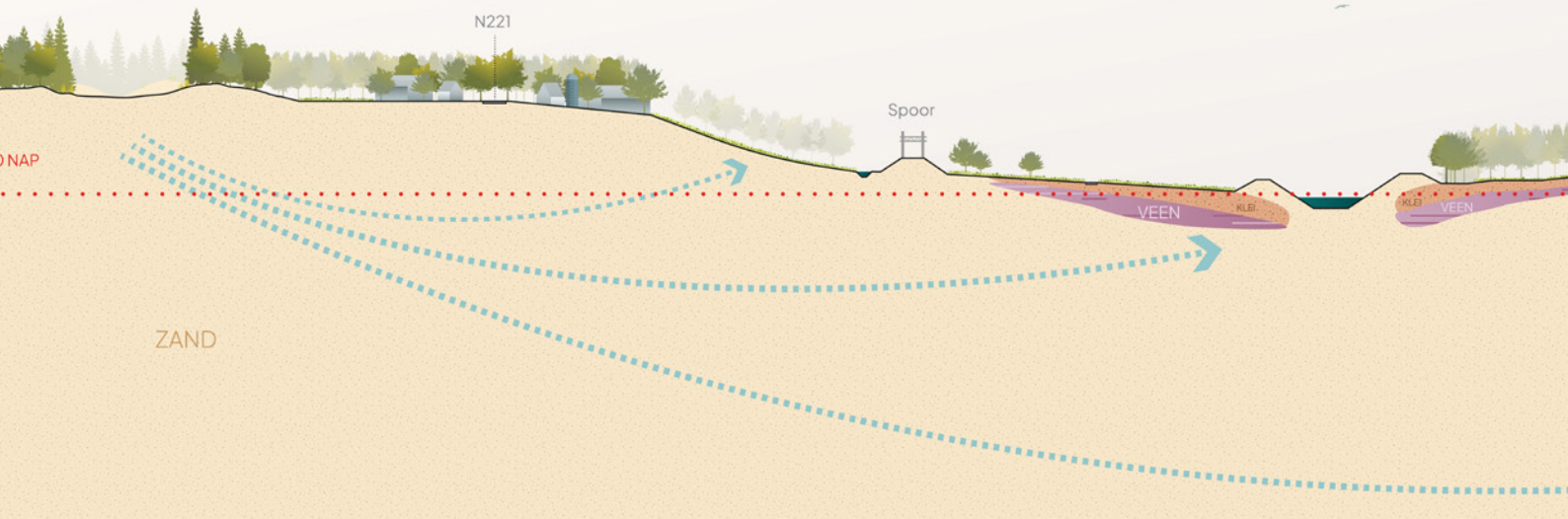


>20 jaar

NP Utrechtse Heuvelrug

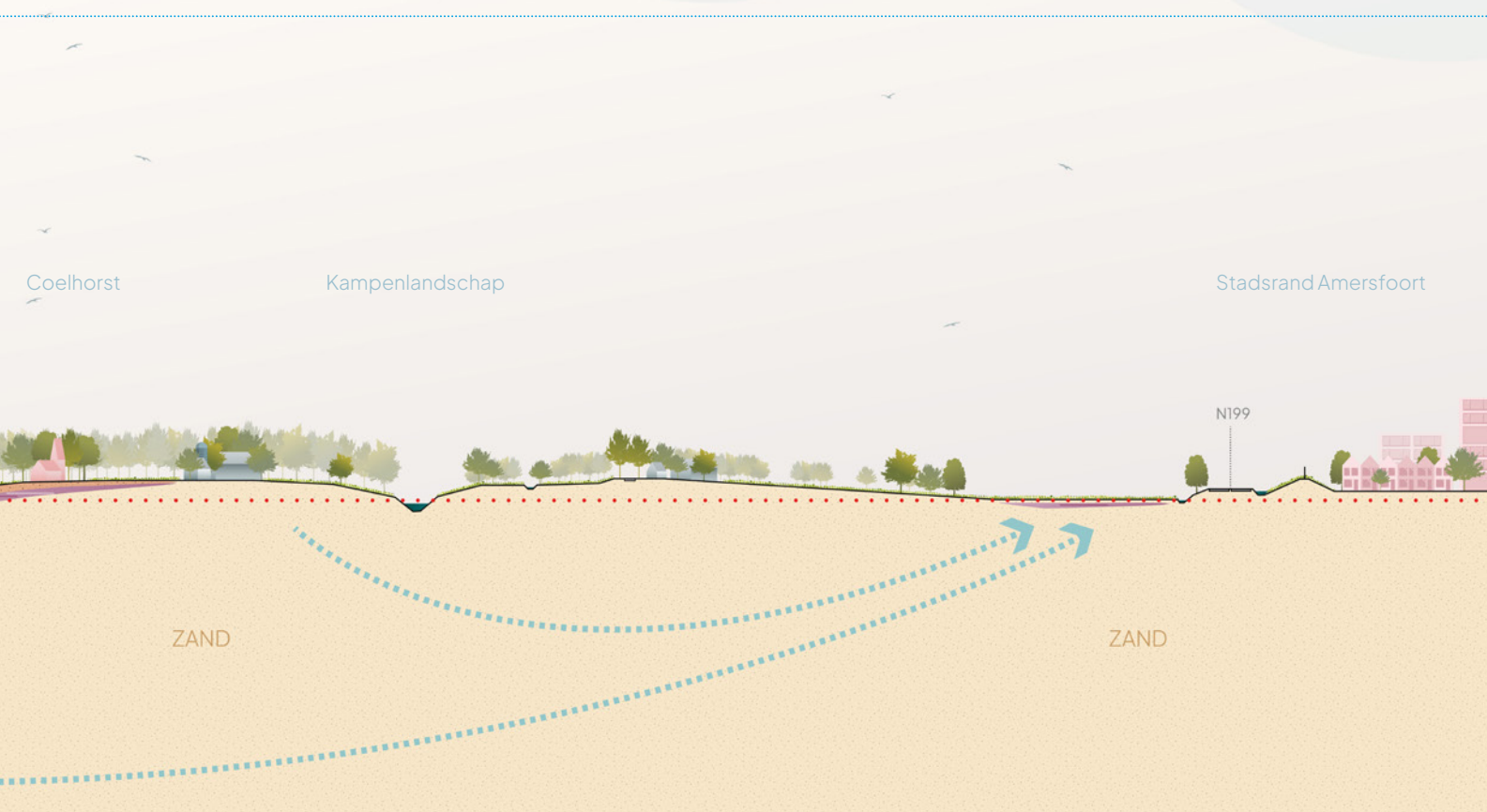
Flank

Eem



Inrichtingsmaatregelen van toepassing in dit concept (zie Hoofdstuk 6 voor nadere uitwerking per bouwsteen):

- 5. Aanplant van bossen, houtsingels en lanen (evt. voor productie hout)
- 6. Ecologisch lint, inclusief ecompassages over barrièreszoals weg en spoor
- 15. Natuurinclusieve landbouw (bv. agroforestry, extensieve veehouderij, etc.), i.c.m. vernatting door natuurlijker fluctuerende peilen
- 17. Voedselbos/pluktuin (i.c.m. lichte vernatting door natuurlijker fluctuerende peilen)
- 19. Productie biobased bouwmaterialen (bv. riet, lisdodde, clt hout) en zonne-energie, i.c.m. vernatting
- 31. Landschapsparklint tussen stad en land, met voorzieningen
- 32. Groen-blauw lint tussen stad en land

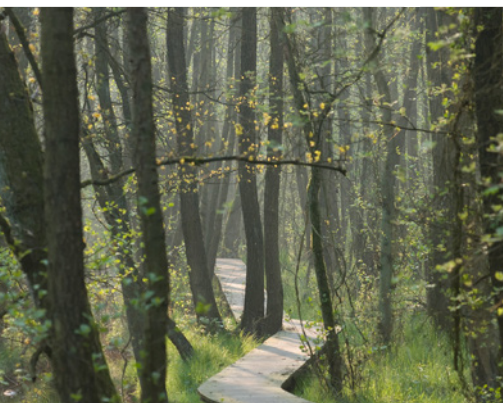


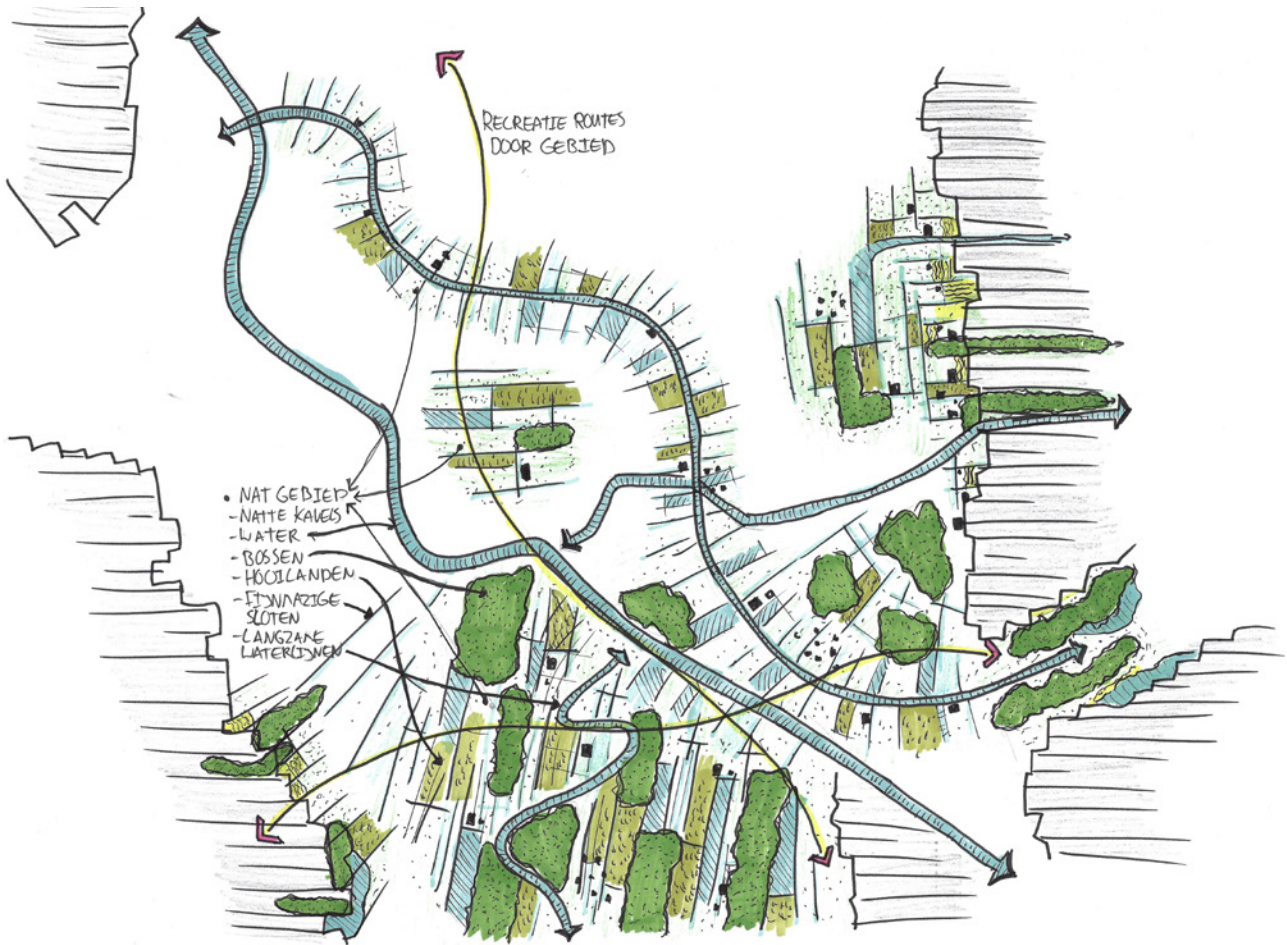
40. Lint langs watergang, i.c.m. beleving van relict linielandschap
41. Nieuwe recreatieve routes door het gebied

Concept 3 | Gradiënten & flanken

Dit concept neemt bodem en water als rigoureuus sturend principe. De flanken van de Utrechtse Heuvelrug worden sterk vernat en de productieve functie volgt op het hogere peil. Hier ontstaan broekbossen en natte hooilanden. Water wordt langer vastgehouden in het gebied d.m.v. natte hooilanden, vertraagde afvoer en vernatingsgebieden. Er ontstaat een gevarieerd landschap met zachte overgangen. Waardevol voor ecologie, natuurinclusieve landbouw, en extensief wonen en recreatie. De winst van het water vasthouden toont zich ook hogerop, in het hart van het Nationaal Park, dat nu lijdt aan verdroging. In het centrum van het gebied ontstaan plaatselijk natte gebieden binnen de mozaïekstructuur van het landschap. De nattere flanken bereiken ook de stadsranden. Het landschap wordt hier kleinschaliger en afwisselend met houtsingels, sloten en bosjes. Binnen de structuur is beperkt ruimte voor wonen en natuurinclusieve landbouw.

Referentiebeelden concept Gradiënten & flanken





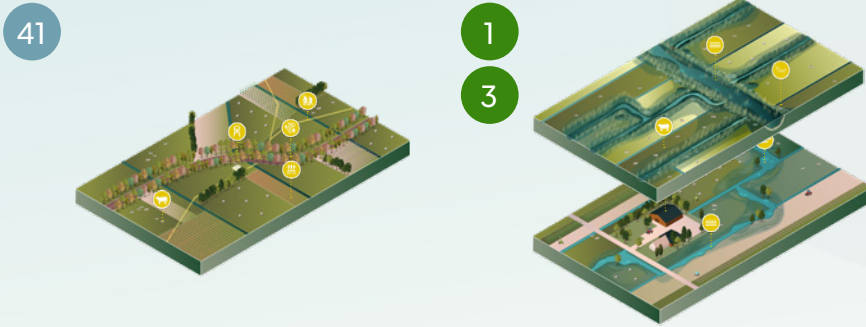
Conceptkaart 'Gradiënten & flanken'

<-- Bronvermelding van links naar rechts, van boven naar beneden:

1. Veeteelt i.c.m. natte teelt (bron: proeftuinkrimpenerwaard.nl)
2. Waterberging (bron: Noordhollands Dagblad)
3. Klimaatneutrale woningen (bron: buildingscommunity.nl)
4. Recreatieve routes (bron: Wim Dirckx)
5. Vergaderruimte in kas (bron: Jody Daunton)
6. Houtproductie (bron: Reunier Edens)
7. Houtsnip (bron: Ronald Slabke)
8. Natte teelt (bron: veenweiden.nl)
9. Biobased bouwmaterialen (bron: Houtbouwbeurs)

Bouwstenen (functies, veranderingen, inrichtingsmaatregelen in het landschap)

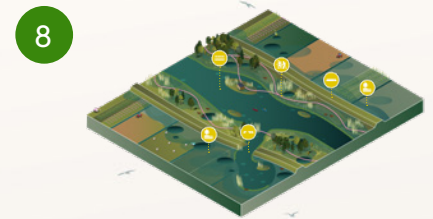
0-5 jaar



10-20 jaar



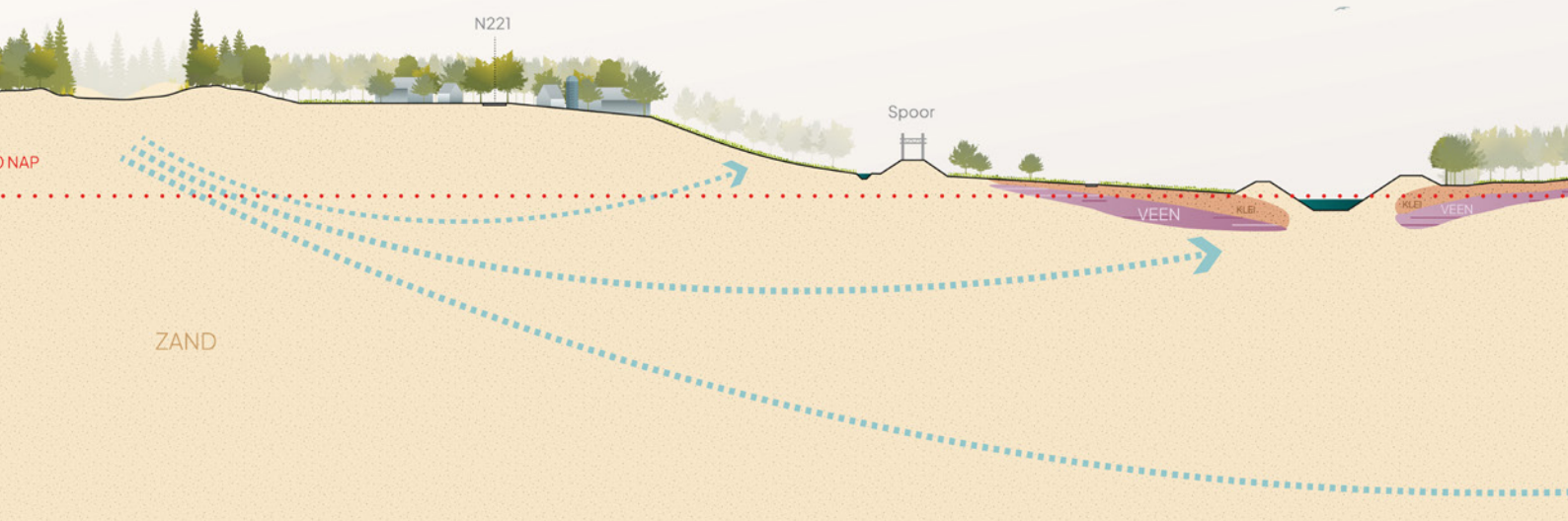
>20 jaar



NP Utrechtse Heuvelrug

Flank

Eem



Inrichtingsmaatregelen van toepassing in dit concept (zie Hoofdstuk 6 voor nadere uitwerking per bouwsteen):

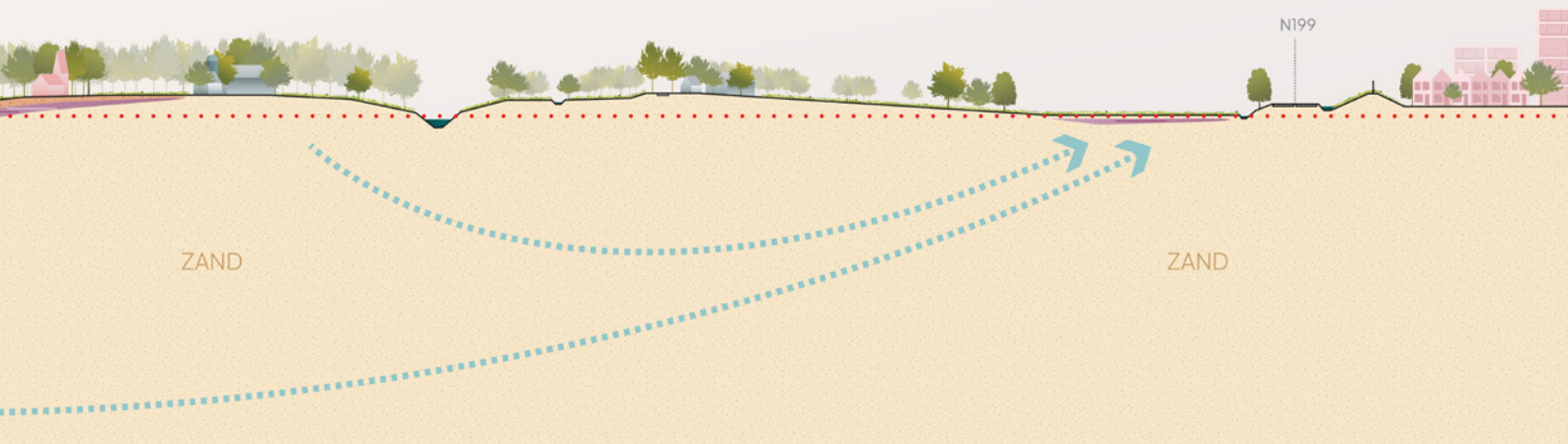
1. Natuurvriendelijke oevers i.c.m. melkveehouderij (natuurlijker fluctuerende peilen voorwaarde)
3. Vertraagde afvoer van water
5. Aanplant van bossen, houtsingels en lanen (evt. voor productie hout)
8. Inundatiegebieden langs watergang
20. Huidig gebruik akkerbouw
28. Transformatie leegstaande of vrijkomende (agrarische) gebouwen tot nieuwe woningen en/of toevoegen van een woning op bestaand erf (bv. rood voor rood)



Coelhorst

Kampenlandschap

Stadsrand Amersfoort



30. De multifunctionele stadsrand
41. Nieuwe recreatieve routes door het gebied

Integraal concept Buitengebied Amersfoort West - 'linten over flanken'

(recreatielandschap i.c.m. landbouwinclusieve natuur)

Belangrijke kanttekening is dat dit een concept op hoofdlijnen betreft, geen inrichtingsplan of visie. Tekst en tekeningen vertegenwoordigen dus geen verkavelingsplan en doen geen uitspraken over individuele percelen of grondeigendommen. Het is aan het gebied en grondeigenaren zelf om keuzes te maken en de vertaalslag richting een uitvoeringsplan en inrichting te maken. En aan het bestuur van gemeente, provincie en rijk om het algemeen belang en de overkoepelende opgaven in de gaten te houden.

Basis vanuit bodem en water en ecologisch systeemherstel

In het integraal concept vormt systeemherstel van bodem en water de basis. De flank tussen Heuvelrug en veenweide vervult een sleutelrol door water langer vast te houden en vertraagd af te voeren via de Eem en weteringen. Kwelstromen die op de flanken naar boven komen worden niet direct afgevoerd maar vastgehouden in brede sloten en natte hooilanden. Hierdoor neemt de watervoorraad in de bodem toe en wordt er een bijdrage geleverd aan het afremmen van verdroging op het plateau. De sterk gekanaliseerde Eem en weteringen krijgen meer ruimte, in brede natte 'uiterwaarden' en kleine nevengeultjes die het water langer vasthouden.

Dwars over de flanken lopen lange linten die belangrijke ecologische verbinden maken tussen Heuvelrug en veenweide en tussen stad en land. Nieuwe groenstructuren, singels en bossen versterken deze fysieke verbindingen. Barrières zoals het spoor, de gekanaliseerde Eem en de N199 worden geslecht met groene overkluizingen of tunnels. In het gebied rond de Coelhorst draagt behoud en herstel van de lanen en singels bij aan een fijnmazige groene dooradering van het gebied. Plaatselijk komen hier van nature natte plekken voor, die door vertraagde afvoer van water duidelijker zichtbaar worden en een ecologische functie als habitat en stapsteen vervullen.

Productieve hellingbossen

Het bestaande ecologische lint tussen de Heuvelrug en de Eem wordt robuuster en grootser gemaakt. Het is niet langer een ecologische lijn, maar een verbindend landschap van herbebossen hellingen en flanken. Houtproductie, natte hooilanden en broekbossen bepalen hier het beeld.

Ingezette bouwstenen (maatregelen, instrumenten, verdienmodellen):

Landschapsparken en groenblauwe linten

Met een groeiende stad neemt het belang van een toegankelijk uitloopgebied voor de stedeling toe. Door de bezoeker te verleiden dit gebied (buitengebied Amersfoort West) in te gaan, wordt de recreatieve druk op de Heuvelrug afgeremd. Er wordt daarom maximaal ingezet op groene landschapstrees tot het buitengebied Amersfoort West vanuit de stad. Dit krijgt vorm in het realiseren van nieuwe routes en bruggen over de Eem, en het geven van ruimte aan de bescheiden weteringen die stad en land verbinden. Door ze te ontwikkelen als langgerekte landschapsparken, begint het buitengebied niet pas ten westen van de N199, maar aan je voordeur. Park Schothorst vervult deze functie al en wordt verder ondersteund door een royale groene overkluizing van de N199. Bovenstaande maatregelen maken het buitengebied toegankelijker, maar ondersteunen tegelijk vergroening van de stenige stad en de ontwikkeling van een biodiverse stadsecologie.

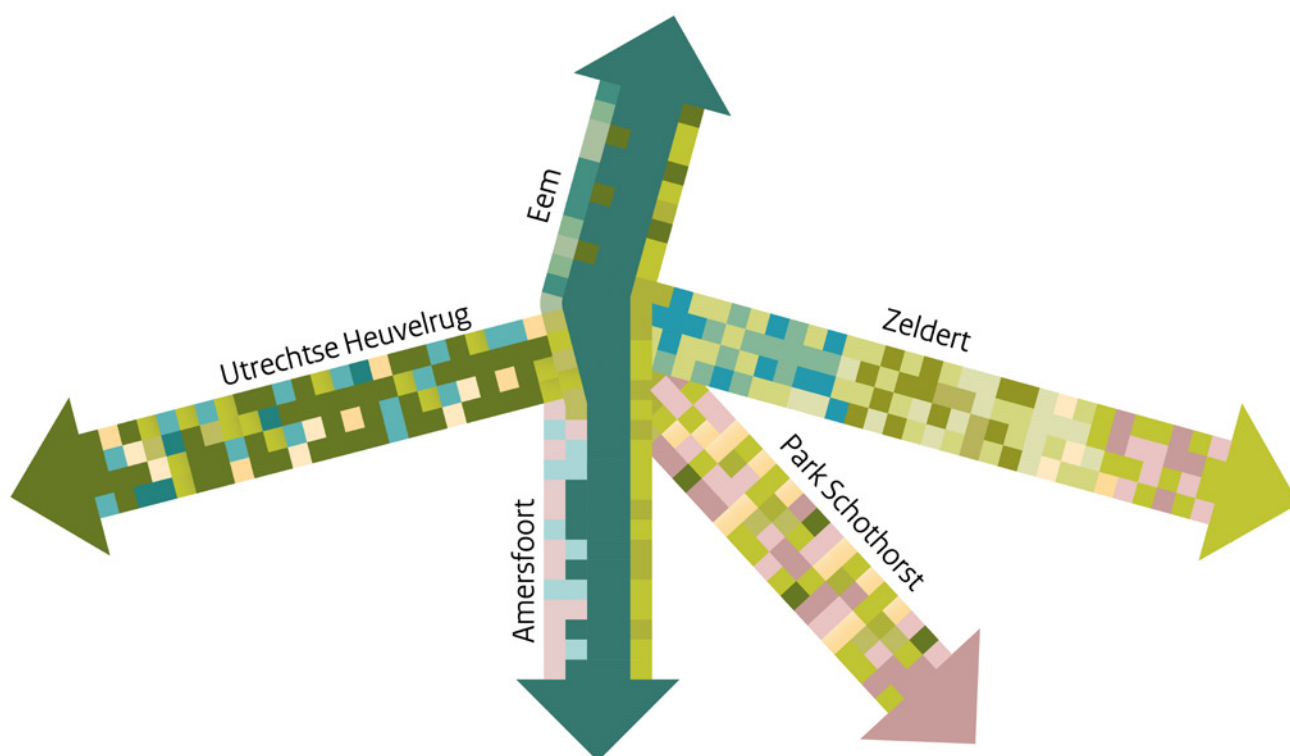
Ingezette bouwstenen (maatregelen, instrumenten, verdienmodellen):

Landgoederen als ruimtelijk organisatorisch model

In het buitengebied zelf liggen kansen voor een grote diversiteit aan functies, die een duurzame toekomst inluiden van het nu nog monofunctionele agrarische gebied. In analogie met het bestaande landgoed en de warande van landgoederen aan de zuidkant van de Heuvelrug, worden nieuwe landgoederen geïntroduceerd. Elk nieuw landgoed heeft een eigen specialisme en landgebruik en geeft ordening en structuur aan het gebied. Op het boerenlandgoed werken stadsbewoners i.s.m. agrariërs als nieuwe herenboeren. Er wordt voedsel geproduceerd in voedselbossen en kleinschalige strokenteelt en agroforestry. Op het waterlandgoed wordt water vastgehouden en gezuiverd en is plek voor waterrecreatie en natuurlijk zwemwater. Op

het woonlandgoed ontstaan kleine knoopen van 3 tot 5 huizen, al dan niet in vrijkomende agrarische bebouwing. Op het recreatielandgoed worden voorzieningen zoals horeca, b&b, vergaderen en overnachten gecombineerd, en wordt het verhaal van de Grebbelinie verteld en beleefbaar gemaakt. Het bestaande historische landgoed Coelhorst blijft behouden en krijgt een museale functie. De vijf typen landgoederen maken het buitengebied Amersfoort West tot een aantrekkelijke bestemming.

Ingezette bouwstenen (maatregelen, instrumenten, verdienmodellen):



Integraal concept Buitengebied Amersfoort West - 'linten over flanken'

Mozaïekkaart mogelijk perspectief

*(abstracte verbeelding, geen werkelijke weergave,
aan dit beeld kunnen geen rechten worden ontleend)*





Mozaïekkaart mogelijk perspectief

*(abstracte verbeelding, geen werkelijke weergave,
aan dit beeld kunnen geen rechten worden ontleend)*

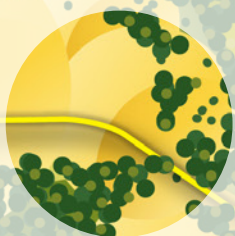




Mozaïekkaart mogelijk perspectief

*(abstracte verbeelding, geen werkelijke weergave,
aan dit beeld kunnen geen rechten worden ontleend)*

De nummers bij de bolletjes verwijzen naar de uitwerking van bouwstenen van inrichtingsmaatregelen in Hoofdstuk 6.



Stuifzand op de Utrechtse Heuvelrug



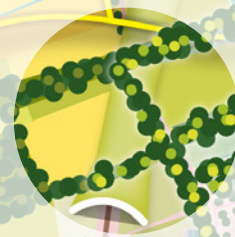
Behoud agrarische functie met veeteelt (22)



Vertraagde afvoer van water (3, 5, 6)



Aanplant van bossen, houtsingels en lanen (5, 6)



Ecoduct met ecopassages (2, 6)



Lint langs de Eem met beleving van relictten (40)

Weidevogelgebied (12)

Waterlandgoed (4)

Nieuwe watergeulen met natuurvriendelijke oevers (1, 22)

Vernatting rondom de Eem (1, 8)

Productielandgoed met biobased bouwmaterial (19, 21)

Boerenlandgoed (15, 16)

Coelhorst landgoed (17,22, 35)

Transformatie vrijkomende (agrarische) gebouwen (28)

Natuurinclusieve landbouw (15, 16)

Groen-blauw lint tussen stad en land (32)

Recreatielandgoed (33, 34)

Overkluizing N199 en verbindend landschapspark (31, 43)

Recreatieve routes door het gebied (41, 43)

Landschapsparklint tussen stad en land (31)

Bijlagen

Bijlage:

Begrippenlijst Perspectief Landbouw en Natuur

Binnen de drie thema's van dit perspectief (Groenblauwe Dooradering, Overgangsgebieden in transitie, en Bouwen met de boer) worden grotendeels dezelfde begrippen/definities gebruikt. Deze begrippenlijst is dan ook voor alle drie de thema's hetzelfde.

Biobased verbouwen: het verbouwen van gewassen die na verwerking voor de bouw gebruikt kunnen worden.

Bodemtype: type bodem en watersysteem dat relevant is voor de ordening van inrichtingsconcepten, geaggregeerd tot klei, zand veen gebieden. Per gebied zal nader onderscheid gemaakt kunnen worden.

Bouwsteen: beheer- en inrichtingsmaatregel als onderdeel van een inrichtingsconcept.

Conditie: (algemeen): randvoorwaarden. (context Mooi Nederland) de randvoorwaarden waaronder transitie in een bepaald gebied of binnen een bepaald thema mogelijk is

Ecosysteemdiensten: de voordelen die worden geleverd door ecosystemen. Hieronder vallen productiediensten zoals voedsel, water, hout, vezels en genetische bronnen; regulerende diensten zoals de regulatie van klimaat, overstromingen, ziekten en waterkwaliteit, maar ook reinigend vermogen van bodem, water en lucht; culturele diensten zoals recreatie, esthetische waardering en spirituele waardering; en ondersteunende diensten zoals bodem formatie, bestuiving en nutriënten kringlopen.

Het concept van ecosysteemdiensten en deze definitie is gepopulariseerd in 2005 door de Millennium Ecosystem Assessment (Reid, W. V., Mooney, H. A., Cropper, A., Capistrano, D., Carpenter, S. R., Chopra, K., ... & Zurek, M. B. (2005). *Ecosystems and human well-being-Synthesis: A report of the Millennium Ecosystem Assessment*. Island Press.)

In de meest gebruikte Nederlandse toepassing van dit concept worden de ondersteunende diensten meestal weggelaten en wordt bestuiving als een regulerende dienst aangemerkt (zie: [Ecosysteemdiensten | PBL Planbureau voor de Leefomgeving](#) en [Ecosysteemdiensten \(cbs.nl\)](#))

Gebiedsperspectief: ruimtelijk economisch ontwikkelprofiel. De (economische) richting met bijbehorende verdienmodellen die de gebiedspartners voor zich als hun eigen ontwikkelperspectief.

Groenblauwe dooradering: 'kleine' natuurelementen die ons landschap in belangrijke mate vormgeven. Als bovengrens hanteren we een omvang van maximaal 1,5

hectare. Om die reden wordt vaak gesproken van kleine landschapselementen (KLE). Deze kunnen als punten, lijnen of vlakken aanwezig zijn.

Handelingsperspectief: (algemeen) Beschikbare mogelijkheden om in een bepaalde situatie te handelen, bedoeld om een doel te bereiken. Het is gebaseerd op een gezamenlijke basis van normen en waarden van waaruit keuzes worden gemaakt die bijdragen aan het gewenste resultaat, de ambitie of de opgave. (context Mooi Nederland) In handreiking geschetste mogelijkheden in de vorm van inrichtingsconcepten en instrumenten ter realisatie daarvan.

Iconisch Landelijk Gebied: (agrarisch) landschap dat grenst aan een natuurgebied en dat door transitie naar een natuurinclusief landschap de potentie heeft om iconisch te worden. De functies in dit landschap gaan goed samen met natuur en versterken daarmee de aangrenzende natuurkern.

Inrichtingsconcepten: (Algemeen) Een inrichtingsconcept is een methode van ontwerpen en inrichten van het landschap, gebaseerd op een leidend idee. Het is een model of voorbeeld dat laat zien hoe een bepaald type landschap, met een bepaald type bodem en watersysteem ingericht kan worden. Vanuit een bepaald doel en specifieke opgaven. Het concept ordent verschillende ingrepen en maatregelen in een landschap. Het zorgt voor samenhang tussen wensen, ideeën en principes (naar: Vroom, 2005). Deze samenhang is voorwaardelijk voor een hoge ruimtelijke kwaliteit. Een inrichtingsconcept stijgt boven individuele maatregelen uit en is uniek voor elk gebied. (context Mooi Nederland) Wat doe je concreet in de ruimte? Het is een samenhangende set (ensemble) van bouwstenen op gebiedsniveau.

Instrumenten: hulpmiddelen die gebruikt kunnen worden voor het realiseren van de inrichtingsconcepten. Deze kunnen bijvoorbeeld juridisch of financieel van aard zijn. Ook kunnen ze betrekking hebben op de wijze van organiseren van het proces of betrekking hebben op noodzakelijke kennis.

Landschap: Een ruimte die gevormd en geschapen is door natuur en/of mens. Het deel van het aardoppervlak dat verschillende mensen ervaren op uiteenlopende manieren (naar: Vroom, 2005). Een ruimte die is opgebouwd uit natuurlijke elementen en processen. Zoals geomorfologie, bodem- en waterhuishouding en hydrologie (abiotische laag). Of uit de ecosystemen met levende flora en fauna (biotische laag). En uit menselijke invloeden en ingrepen in het landschap zoals steden, infrastructuur en recreatie (antropogene laag).

Landschapsecologische Systemanalyse (LESA) :

hulpmiddel om meer inzicht te krijgen in het ontstaan en het huidige functioneren van een (natuur)gebied of een beheertype in hydrologisch, fysisch-geografisch, ecologisch en historisch opzicht.

Landschapselement: Landschapselementen zijn de bouwstenen die samen de structuur van het landschap bepalen. Naast houtige elementen – zoals singels, bomenrijen, houtwallen, heggen, hagen, knotbomen, graften, griendjes en hoogstam-boomgaarden – gaat het om elementen met een begroeiing van kruiden en ruigten en natte elementen, zoals slootkanten, natuurvriendelijke oevers en poelen.

Leidende principes: Vuistregels of waarden die richting geven aan beleid en uitvoering en daarmee aan het handelen van mensen. Ze geven antwoord op de hoe-vraag, bijvoorbeeld bodem en water sturend. Zie ook NOVI-principes.

Nationaal Park: een aaneengesloten terrein van tenminste 1000 hectare (op Texel 4300 hectare), bestaande uit natuurterreinen, water en/of bossen, met een bijzondere landschappelijke gesteldheid en planten- en dierenleven. De twintig Nederlandse Nationale Parken maken een belangrijk deel uit van het Natuurnetwerk Nederland (NNN)

NOVI principes: In de nationale omgeving zijn 3 leidende principes geformuleerd: 1) combinaties van functies gaan voor enkelvoudige functies; 2) Kenmerken en identiteit van een gebied staan centraal; 3 Afwenteling in tijd en ruimte voorkomen. Naast deze principes gaat MOOI.NL ook uit van het principe bodem en water sturend.

Ontwerpend onderzoek: een verkennend en verbindend instrument om tot nieuwe inzichten te komen over de inrichting van landschap en leefomgeving. Je ontwerpt en visualiseert voorstelbare werkelijkheden, om zo tot oplossingen voor een complex vraagstuk te komen. Je gebruikt bestaand of aanvullend onderzoek als basis. Door het experimenteren met mogelijke toekomst als uitgangspunt te nemen kan je een basis creëren om tot vernieuwende en beeldende ideeën te komen. Onderzoek kan dan het bewijs vormen om de voorstelbare werkelijkheid te realiseren. Dat onderzoek kan bestaande kennis of eigen ruimtelijk onderzoek zijn.

Opgaven: Europese of nationale beleidsdoelen waar het thema van Mooi Nederland aan bij wil dragen, bijvoorbeeld de Vogel- en habitatrictlijn, de kaderrichtlijn water en de klimaatdoelen van Parijs.

Overgangsgebieden: Overwegend agrarische gebieden grenzend aan Natura 2000-gebieden. Deze gebieden leveren een bijdrage aan de gunstige staat van instandhouding voor behoud en herstel van de biodiversiteit in Natura 2000-gebieden. Systeemherstel is hiervoor noodzakelijk. Opgaven voor biodiversiteit, stikstof, klimaat, water en landbouw worden in de overgangsgebieden gelijktijdig aangepakt. (Bron: werkgroep overgangsgebieden)

Principe (ontwerpprincipe, inrichtingsprincipe, groen-principe): In ruimtelijke en architectonische zin een werkwijze of manier om het landschap in te richten. Met een bepaald doel of vanuit een bepaalde opgave. Bijvoorbeeld het creëren van uitzicht op een gebied. Of juist het beplanten van een laan om de openheid te breken. Zie ook leidende principes en NOVI-principes

Ruimtelijke archetypes: Manieren van ruimtelijk structureren en vormgeven van bouwstenen/inrichtingsmaatregelen.

Ruimtelijke kwaliteit: De (ontstane) waarde en kwaliteiten van een gebied. Het samenspel tussen herkomstwaarde, gebruikswaarde, belevingswaarde en toekomstwaarde van een landschap. Waarbij tegelijk een interactie tussen een ecosysteem en menselijke ingrepen en handelen ontstaan. En economische, ecologische en sociaal-culturele belangen elkaar raken.

Studiegebieden: Regionaal voorbeeld waar landelijk relevante voorbeelden van inrichtingsconcepten en/of instrumentenkoffers te vinden zijn.

Systeemherstel: Het structureel en duurzaam herstel van landschappen en ecosystemen. De kern daarvan is de sturende processen achter de diversiteit in het landschap en het ecosysteem te herkennen (zie: LESA) en vervolgens te herstellen, voor zover schaal, menselijke occupatie en irreversibele veranderingen uit het verleden dat toelaten. Concreet gaat het vaak om het herstel van schone, natuurlijke waterstromen en sponswerking, minder 'afwentelen' van stikstof en gif, herstellen van groene verbindingen. Overgangsgebieden (zie: aldaar) zijn een belangrijke voorwaarde.

Relevante beleidsdossiers

Basiskwaliteit Natuur (BKN): De set van condities die nodig is om algemene soorten algemeen te laten blijven of worden. Het is gericht op gebieden buiten de NNN en natura-2000, zowel in landelijk als in stedelijk gebied. Basiskwaliteit is het geheel van (1) abiotiek (2) inrichting en (3) beheer/gebruik. Onderwerp van programma BKN van min LNV.

Bossenstrategie: In deze strategie benoemen Rijk en provincies gezamenlijk ambities en doelen voor bossen in Nederland en brengen zij in beeld op welke wijze deze ambities vorm kunnen krijgen.

Habitatrichtlijn: Europese richtlijn. Het doel is bij te dragen tot het waarborgen van de biologische diversiteit in de lidstaten door bescherming van habitats en soorten die van Europees belang zijn. Samen met de vogelrichtlijn afgekort tot VHR.

Kaderrichtlijn Water: Europese richtlijn. Doelstelling is het realiseren en behouden van chemisch schoon en ecologisch gezond oppervlaktewater en grondwater (goede waterkwaliteit). De EU-lidstaten moeten deze 'goede toestand' uiterlijk in 2027 realiseren.

Klimaatakkoord van Parijs: overeenkomst van de Verenigde Naties met als doel de opwarming van de aarde af te remmen door de uitstoot van broeikasgassen terug te dringen.

Nationaal Programma Landelijk Gebied (NPLG): beleidsprogramma onder de NOVI met als een samenhangende aanpak voor de opgaven voor natuur, waterkwaliteit en klimaat.

Nationale Omgevingsvisie (NOVI): de langetermijnvisie van het Rijk op de toekomstige inrichting en ontwikkeling van de leefomgeving in Nederland. Instrument onder de Omgevingswet. De NOVI geeft richting en helpt om keuzes te maken; te kiezen voor slimme combinaties van functies; uit te gaan van de specifieke kenmerken en kwaliteiten van gebieden. En er nu mee aan de slag te gaan en beslissingen niet uit te stellen of door te schuiven. Zie ook NOVI principes.

Natura 2000 (N2000): Europees netwerk van wettelijk beschermde natuurgebieden
Natuurnetwerk Nederland (NNN) Nationaal netwerk van wettelijk beschermde natuurgebieden

Vogelrichtlijn: Europese richtlijn. Het doel is de bescherming, het beheer en de regulering van de in de lidstaten voorkomende vogels. Samen met de habitatrichtlijn afgekort tot VHR.

Bronnen

Algemeen

Dauvellier, P. en Alkema, Y., 2008. Ruimte met karakter.

Jenny, H., 1980. The Soil Resource. Origin and Behavior. Ecological Studies 37. Springer-Verlag, New-York

Ministeries van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, Infrastructuur en Waterstaat, Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit, november 2022. Ontwikkeldocument Nationaal Programma Landelijk Gebied

Polyfern landscape architects, Antea Group, provincie Flevoland, 2021. Programma Landschap van de Toekomst. Visie, ambities, handvatten en uitvoeringsprogramma voor hoge ruimtelijke kwaliteit in Flevoland.

Vroom, M., 2005. Lexicon van de tuin- en landschapsarchitectuur. Wageningen, uitgeverij Blauwdruk.

Documenten Studiegebied Buitengebied Amersfoort-West

AMERSFOORT BUITEN Knelpunten en kansen voor recreatie in Regio Amersfoort Eindrapport 2021 (https://hetgroenehuisamersfoort.nl/storage/uploads/de496d2/files/AfoortBuiten%20eind_5mei.pdf)

Beleidsvisie Groen Blauwe Structuur Gemeente Amersfoort maart 2004 ([https://hetgroenehuisamersfoort.nl/storage/uploads/de496d2/files/Amersfoort%20Beleidsvisie%20Groen%20Blauwe%20structuur%20LOW%20RES%20for%20Web%202_o\(1\).pdf](https://hetgroenehuisamersfoort.nl/storage/uploads/de496d2/files/Amersfoort%20Beleidsvisie%20Groen%20Blauwe%20structuur%20LOW%20RES%20for%20Web%202_o(1).pdf))

Gemeente Amersfoort Bestemmingsplan Buitengebied West (https://www.amersfoort.nl/ro-online/NL.IMRO.0307.bpbgebwest-0201/t_NL.IMRO.0307.bpbgebwest-0201.pdf)

Ontwerp omgevingsvisie Amersfoort 2030-2040 (<https://www.amersfoort.nl/sites/default/files/2022-12/Ontwerp%20omgevingsvisie%20Amersfoort%202030-2040.pdf>)

Landschapsbeleidsplan 1996-2006 (<https://www.hetgroenehuisamersfoort.nl/sites/default/files/landschapsbeleidsplan%20amersfoort%201996.pdf>)

Gebiedsagenda Buitengebied West (<https://www.hetgroenehuisamersfoort.nl/sites/default/files/Bewonerspresentatie%20Hoogland%20eindversie%2019-12-22.pdf>)

Disclaimer

Het beeldmateriaal is met de grootst mogelijke zorgvuldigheid samengesteld. Waar van toepassing is de bron vermeld. Voor zover bekend, zitten er geen rechten op de gebruikte foto's. Mochten er toch foto's in staan, die in strijd zijn met het auteursrecht, dan vragen we degenen die menen aanspraak te kunnen maken op auteursrechten, contact op te nemen met het Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties.

Colofon Mooi Nederland Handreiking Overgangsgebieden in transitie

Opdrachtgever:

Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties:

Diana Balster (projectleider), David van Zelm van Eldik, Corine de Zeeuw.



Ministerie van Binnenlandse Zaken en
Koninkrijksrelaties

Ontwerp- en onderzoeksteam:

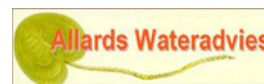
Polyfern Landscape Architecture:

Jorrit Noordhuizen, Jorne van de Water, Thije Poels,
Nick Hersbach, David Heusinkveld



Allards Wateradvies:

Allard van Leerdam



Instrumentarium:

Rho Adviseurs:

Derk-Jan Verhaak

RHO ADVISEURS

Eelerwoude:

Ernstjan de Vries



Trekkers namens studiegebied:

Gemeente Amersfoort:

Marjolein van Steen



Nationaal Park Utrechtse Heuvelrug:

Jeroen Heemsbergen



Studiegebied Buitengebied Amersfoort-West

- Gemeente Amersfoort: Arno Goossens, Gideon Vreeman, Houkje Hibma, Marjolein van Steen
- Gemeente Soest: Carmen Leutscher, Marlein Smith
- Nationaal Park Utrechtse Heuvelrug: Jeroen Heemsbergen, Naomi Ruijtenberg
- Natuurmonumenten: Gradus Lemmen
- Provincie Utrecht: Linda Peters, Paul Roncken, Marjolein Braam
- Waterschap Vallei en Veluwe: Almer Bolman, Henk Nobbe, Sandy Hofland

Alliantie iconisch landelijk gebied:

- Boerderijfonds: Gitta op den Akker
- College van Rijksadviseurs (Cra): Shera van den Wittenboer
- Ministerie van Binnenlandse Zaken (BZK): Jasper Groos
- Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit (LNV): Annemieke Burmeister, Elze Hemke, Esther Rotteveel, Ruben Akkermans, Dolf de Groot
- Ministerie voor Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (OCW): Ingwer Walsweer
- Nationaal Parkenbureau (NPB): Jan Janse
- Nederlands Bureau voor Toerisme en Congressen: Angélique Vermeulen
- Planbureau voor de Leefomgeving: Leo Pols
- Rijksdienst voor het cultureel Erfgoed (RCE): Andrea Klomp, Doetje de Jong, Rosanne Vlaar
- Rijksuniversiteit Groningen: Jorien Zevenberg
- Staatsbosbeheer (SBB): An van Veen, Jori Wolf
- Van Gogh Nationaal Park: Anna Adegeest
- Wageningen University & Research: Floor van Gils
- Werkgroep overgangsgebieden/ Wing: Keimpe Wieringa

Uitgave: Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, programma Mooi Nederland (Directie Ruimtelijke Ontwikkeling, afdeling Ruimtelijke Kwaliteit)

Het beeldmateriaal is met de grootst mogelijke zorgvuldigheid samengesteld. Waar van toepassing is de bron vermeld. Voor zover bekend, zitten er geen rechten op de gebruikte foto's. Mochten er toch foto's in staan, die in strijd zijn met het auteursrecht, dan vragen we degenen die menen aanspraak te kunnen maken op auteursrechten, contact op te nemen met het Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties

MOOI NL

Op naar een
duurzaam,
robuust en mooi
Nederland